

قرلباش و همزاره

در لابلدر

تاریخ افغانستان

تألیف احمد علی محسبی

مؤلف: احمد علی محبّی

قزلباش و هزاره در لابلاى تاریخ افغانستان

ISBN 978-3-00-032965-4

ویرایش و صفحه‌آرایی: رضوان محبّی

چاپ اول، مارچ 2011، آلمان

© کلیه حقوق چاپ و تکثیر برای مؤلف و ویراستار محفوظ است.

Author: Mohebbi, Ahmad Ali

Qizilbash and Hazarah amidst the pages of **Afghanistan History**

ISBN 978-3-00-032965-4

Lektorate and layout: M.Sc. Rezwan Mohebbi

1st Edition, March 2011

Printed in Germany

© Copyright: All rights reserved for Author and Lektorate

e-mail: a.mohebbi@gmx.de

فهرست مطالب

چند سخن با خوانندگان و نکاتی در باره کتاب.....	ض
چکیده	1
فصل اول	4
1 دیباچه	4
1.1 مهاجرت ها	5
1.1.1 طاهریان هرات و یا فوشنجی ها (205 - 259 هق).....	7
1.1.2 صفاریان (238 - 298 هق).....	7
1.1.3 سامانیان (279 - 389 هق).....	8
1.1.4 غزنویان (344 - 583 هق).....	8
1.1.5 غوریان (543 - 611 هق).....	9
1.1.6 سلجوقیان (426 - 547 هق).....	10
1.1.7 خوارزمشاهیان (491 - 617 هق).....	11
1.1.8 مغلان (617 تا حدود 750 هق).....	12
1.2 حاصل کلام	14
فصل دوم	16
2 پیشینه تاریخی اجداد قزلباش.....	16
2.1 قزلباشان اولاده غزان ترکمان و نشانه ای از سلجوقیان	16
2.2 سلجوقیان از تبار غزان ترکمان	18
2.2.1 صلابتمندان سلجوقی	20
2.2.2 مشخصات دوره سلجوقی	23
2.2.3 رخشندگان علمی و ادبی	24
2.2.4 فرمانروایان سلجوقی در بلاد روم	27
2.2.5 مشخصات سلاجقه بلاد روم	31
2.3 تذکر	31
فصل سوم	32
3 تصوف.....	32
3.1 ماهیت و تجلیات تصوف	34
3.1.1 تحول و تطور فکری در تصوف	34
3.2 سازگاری تصوف با تشیع	36
3.3 پیوند قزلباش با رهبران تصوف	36
3.4 علت بروز و پناه آوردن به تصوف	37
3.5 آویزه های لایه‌دار صوفیان	39

- 3.6 وجوه مشترک بین تشیع و تصوف 42
- 3.7 گرایش بسیاری از ترکمنان آناتولی به تشیع 44

48..... فصل چهارم

4 هزاره 48

- 4.1 پیشینه تاریخی اجداد هزاره 48
- 4.2 ساحه ها و منطقه های هزارمجات 51
- 4.3 طایفه های هزاره 52
- 4.4 چنگیز، الوس چنگیزی و تقسیمات ملکی 60
- 4.4.1 بسیج سپاه بعد از چنگیز 62
- 4.5 تاخت و تازها در دوره اوگتای قاآن 63
- 4.6 فراگیری زبان مردمی 65
- 4.6.1 انتشار فرهنگ با آمد و شدها 66
- 4.6.2 چگونگی انکشاف اسلام و تشیع در بین مغلان به دست غازان 68
- 4.6.3 غازان در راستای مسلمان سازی 73
- 4.7 آمد آمد لشکر هولاکو و برپایی سلطنت ایلخانیان 74
- 4.7.1 چیرگی های هولاکو (651 - 663 هق) 75
- 4.7.2 اباقا خان بن هولاکو (663 - 680 هق) 76
- 4.7.3 نگودار سلطان احمد (681 - 683 هق) 78
- 4.7.4 ارغون خان پسر اباقا (683 - 690 هق) 78
- 4.7.5 گیخاتو برادر ارغون (690 - 694 هق) 81
- 4.7.6 بایدو خان (بین ماه جمادی الاول و ذی القعدة 694) 81
- 4.7.7 سلطان محمود غازان (694 - 703 هق) 82
- 4.7.7.1 قواعد و یاساهای غازانی 83
- 4.7.8 سلطان محمد خدا بنده اولجایتو (716 - 703) 91
- 4.7.9 ابوسعید بهادر (716 - 736 هق) 92
- 4.7.10 ارپا خان گاون و موسی خان 94
- 4.7.11 ساتی بیگ خاتون دختر اولجایتو، در اران و آذربایجان 94
- 4.8 چغتایی و ایلخانی، دو گروه پر آوازه 95
- 4.9 امیران مغل تبار 96
- 4.9.1 امیر چوپان 97
- 4.9.2 امیر بیسور 99
- 4.9.3 امیر نوروز 99
- 4.9.4 امیر بوقسا 100
- 4.9.5 امیر شیخ علی 100
- 4.10 زن نزد مغلان 101
- 4.11 پیگیری و بالندگی فرهنگ در دوره مغول 104
- 4.11.1 به روی روز آمدن متفکرین و اثرهای زبدهی فرهنگی 105
- 4.11.2 دیگر زبده های علمی و ادبی این دوره 118
- 4.11.3 رواج تاریخ نویسی 131
- 4.11.4 ادامه تمدن اسلامی که اوج رخشندهی آن در قرن پنجم و شش بود 132
- 4.11.4.1 نشانه های تمدنی دوره مغلان 134
- 4.11.5 شیعه چون داروی انقلابی 135

138	فصل پنجم
138	5 اسماعیلیه
140.....	5.1 دوگانگی در روش اعتقادی
141.....	5.2 شدت تعصب در برابر اسماعیلیه
141.....	5.2.1 تهمت قرمطی بر حسنک وزیر
142.....	5.2.2 درگیری بین حسن صباغ نزاری و سلجوقی
142.....	5.3 ظهور امپراتوری فاطمی در مصر
142.....	5.3.1 عبیدالله مهدی خلیفه و امام حی و حاضر
144.....	5.3.2 المعزالدین الله ابوتمیم معد (341 - 365هـ.ق)
144.....	5.3.3 العزیز بالله ابوعلی منصور (365 - 385هـ.ق)
144.....	5.3.4 الحاکم بامرالله ابوعلی منصور (386 هـ.ق)
145.....	5.3.5 المستنصر بالله (427 - 487 هـ.ق)
145.....	5.4 دو شخصیت برازنده از اسماعیلیان
145.....	5.4.1 ناصر خسرو بلخی (394 - 483هـ.ق)
148.....	5.4.2 حسن صباغ سیدنا (464 - 518هـ.ق) و اولاده
149.....	5.5 فرقه های انشعابی اسماعیلیان
149.....	5.5.1 نزاری ها و مستعلوی ها
151.....	5.5.2 طیبی ها
152.....	5.5.3 صلیحیون
152.....	5.6 خلفای عباسی، فاطمیان را بر نمی تابند
153.....	5.7 اسماعیلیه و بدخشانات
154.....	5.8 اسماعیلیه و سر انجام آن
155	فصل ششم
155	6 ملوک کرت در هرات
155.....	6.1 هرات نگین فاخر در دست ملوک کرت
156.....	6.2 شمس الدین محمد 643 - 676
158.....	6.3 ملک رکن الدین (شمس الدین کهین) پسر شمس الدین مهین 677 تا 705
158.....	6.4 ملک فخر الدین از 695 بحیث امیر و از 705 تا 706 بحیث سلطان
159.....	6.5 ملک غیاث الدین 707 - 729
159.....	6.6 ملک شمس الدین، ملک حافظ، ملک معز الدین و ملک غیاث الدین از 729 تا 783
161	فصل هفتم
161	7 تیمور گورکان (داماد)
161.....	7.1 سخت کوشی تیمور در قدرت
162.....	7.1.1 آسان گیری تیمور در مذهب
163.....	7.1.2 دمسازی تیمور با فراز آمدن قزلباش
164.....	7.1.3 دولت تیموری هرات
165.....	7.2 شخصیت های علمی و فرهنگی
165.....	7.2.1 حافظ ابرو
166.....	7.2.2 مولانا جامی
167.....	7.2.3 استاد بهزاد
169.....	7.2.4 میر علی شیر نوایی
170.....	7.3 عوامل زوال دولت تیموری

فصل هشتم 172.....**8 صفویه 172.....**

- 172..... مرشدان خانقاهی بر تخت شاهی 8.1
- 173..... شیخ صفی الدین (650 - 735 هق) 8.1.1
- 173..... شیخ صدرالدین موسی (735 - 794 هق) 8.1.2
- 174..... شیخ خواجه علی (795 - 833 هق) 8.1.3
- 174..... ابراهیم یا شیخ شاه (833 - 851 هق) 8.1.4
- 174..... سلطان جنید (851 - 860 هق) 8.1.5
- 175..... شیخ حیدر (860 - 892 هق) مبتکر و مؤسس قزلباش 8.1.6
- 176..... بدگویی بد اندیشان 8.2
- 177..... ظهور همزمان سه دولت مرد مشهور 8.3
- 177..... شاهی بیگ خان 8.3.1
- 179..... ظهیرالدین بابر میرزا 8.3.2
- 186..... اسماعیل پر و بال و بزرگی یافته از قزلباش 8.3.3

فصل نهم 192.....**9 قندهار تاج رخشان 192.....**

- 192..... پیشینه قندهار و راه و پای قزلباش 9.1
- 194..... شکست همایون پسر بابر 9.2
- 195..... مسأله و آکناری قندهار به صفوی 9.2.1
- 196..... سیاست پدر و مادر ندارد 9.2.2
- 199..... دو قبیله با صلابت پشتون 9.3
- 201..... استقلال طلبی، انگیزه طبیعی مردم این سرزمین 9.4
- 203..... اوضاع نابسامان هندوستان 9.4.1
- 205..... ایران صفوی 9.4.2
- 207..... اوزبک ها و شمال 9.4.3
- 208..... میرویس خان هوتکی 9.5
- 211..... هرات و ابدالی ها 9.6
- 214..... محمود هوتکی و حرکت بسوی کرمان 9.7
- 214..... لشکر کشی محمود به اصفهان 9.7.1
- 215..... جنگ گلناباد 9.7.2
- 221..... شاه اشرف 9.7.3
- 223..... مخاصمات با روس ها 9.7.4

فصل دهم 225.....**10 نادر ابیوردی 225.....**

- 225..... خروج نادر ابیوردی خراسانی 10.1
- 227..... یورش بر دهدادین و هرات 10.2
- 230..... نادر با ترکان عثمانی پنجه نرم میکند 10.2.1
- 231..... اعلان جنگ (عثمانی به ایرانی) 10.2.2
- 231..... محاصره مشهد و باز رسیدن نادر 10.2.3
- 233..... فراز و فرود نادر و تهماسب 10.2.4
- 234..... جنگ مغلوبه و خطای نظامی نادر 10.2.5
- 235..... مخالفت محمد خان بلوچ 10.2.6

236	سلطنت نادر، شکست شاه حسین و سر برآوردن نادر از هندوستان	10.2.7
240	خبرهایی در ترکستان و خوارزم	10.2.8
240	رضاقلی میرزا	10.2.9
241	برپاخیزی یکعهده در کابل	10.2.10
241	سوء قصد به جان نادر	10.3
242	کور ساختن رضاقلی میرزا	10.3.1
242	سانحه ملا ملنگ	10.4
243	ترفند ترک‌ها	10.5
244	سرتکانی سیستانیان	10.6
244	زوالی نادر و افروز شدن احمد خان	10.7
246	فصل یازدهم	
246	11 احمد شاه درانی	
246	احمد خان چگونه به شاهی میرسد	11.1
251	لشکرکشی‌ها	11.2
251	لشکرکشی جانب هند	11.2.1
252	لشکرکشی سال 49 - 1748 م	11.2.2
252	لشکرکشی به سوی غرب	11.2.3
253	یک تیر و دو فاخته: لاهور و کشمیر (1752 - 1751)	11.2.4
254	معرکه مغلانی بیگم و فتح دهلی	11.2.5
255	بهادری های مرهته	11.2.6
256	11.2.6.1 پانی پت، جنگ فیصله کن	
258	آشوب‌ها و گریزهای پی در پی سیک‌ها	11.3
259	بازگشت از آخرین سفر (خراسان)	11.4
261	فصل دوازدهم	
261	12 تیمور شاه درانی	
261	اتکاء تیمور بر قزلباش‌ها	12.1
262	تیمور چگونه به تخت شاهی نشست	12.2
263	انتخاب کابل بحیث پایتخت	12.3
265	تحول در نظام لشکری و اداری	12.4
265	در نظام لشکری	12.4.1
265	در نظم اداری	12.4.2
266	غایله‌ها و سرتکانی های دوره تیمور شاه	12.5
266	غایله قطغن و قندهار	12.5.1
267	غایله پیشاور	12.5.2
268	تمرد و سرکشی سیک‌ها	12.5.3
269	حادثه کشمیر	12.5.4
269	لشکرکشی به خراسان	12.5.5
269	عصیان از بخارا	12.5.6
270	قبیله گرابی و تحکیم قدرت مرکزی (دوضد)	12.6
271	تیمور و فرهنگ	12.7

فصل سیزدهم 274

13 زمانشاه 274

13.1 همایون زمانشاه را بر نمی تابد 274

13.2 همایون، والی قندهار کور و حاکم قزلباش بلخ قصابی میشود 275

13.3 سرکشبهای دوباره و سه باره محمود 276

13.4 خارهای بیرونی که بر سر راه زمانشاه روئیده اند 276

13.4.1 قاجار و زمانشاه 277

13.4.2 گرگ آشتی باسبک ها 277

13.4.3 پراکندگی مرهته ها 277

13.4.4 واکنش انگلیس بر زمانشاه 278

13.5 ترفند (حیلۀ) جنگی 279

13.6 رحمت الله ملتانی بلای آسمانی 280

13.6.1 کورشدن زمانشاه در قلعه عاشق شنواری 282

13.7 بلای سیل آسای استعمار 283

13.7.1 زمانشاه و هندوستان 283

13.7.2 کمپنی هند شرقی در هندوستان 284

13.7.3 ثروت هندوستان در انقلاب صنعتی 285

13.8 دوره نخست محمود شاه 285

13.8.1 قزلباش و درانی در دفع غلجایی 286

13.9 شاه شجاع دوره اول و محمود در دور دوم (رؤس مسایل دوره شجاع 1803 – 1809) 287

13.9.1 زندگی پر ماجرای فتح خان و دستیاری قزلباش 288

13.9.2 فرار محمود از زندان بدستاری قزلباشان 289

13.10 فتح خان در هماهنگی با قزلباش 291

13.10.1 مسأله غوریان و باخرز و شہامت فتح خان 292

13.10.2 وقایع رخ داده از نبود فتح خان (1818 تا 1823م مطابق 1233 و 1238 هق) 293

فصل چهاردهم 295

14 جاگزینی و رویدادهای قزلباش 295

14.1 قزلباشان افغانستان صرفاً و کلاً از آوردگیهای نادر افشار نیستند 295

14.1.1 ورود قزلباشها در زمانه های پیش از نادر شاه افشار 297

14.2 مذهب بهانه، تهمت جسورانه، سیاست کارنامه 300

14.2.1 برتری خواهی 302

14.3 کار آمدی و کمی و زیادتی قزلباش 306

14.3.1 قزلباش، قوای دایمی و ضربتی 307

14.3.2 قوت رزم آراییی همزمان قزلباش در دو جبهه 308

14.3.3 ایلات ثبت شده قزلباش در اردو 308

14.3.4 تعداد سپاهیان شامل خدمت 310

14.3.5 جمعیت کوچانده شده از هرات 311

14.4 محله های شیعه نشین شهر کابل 311

14.4.1 چنداول "نصف کابل"؟ – (حدود هفتاد سال پیش) 311

14.4.1.1 قلعه ها و محله های نسبتاً بزرگ چنداول و رسته و بازارهای آن 316

14.4.1.2 سرگرمی های کاری و هنری 318

14.4.2 محله وسیع مرادخانی 319

14.4.3 بالاحصار کابل 322

322	قلعه حیدر خان	14.4.4
322	چهار سوق مسگری	14.4.5
322	زنده بانان	14.4.6
323	محله علیرضا خان	14.4.7
323	مناطق بیرون دروازه شهر	14.5
323	نُه برج و بانده	14.5.1
323	وزیرآباد	14.5.2
324	افشار نانکچی	14.5.3
324	افشار تپه	14.5.4
324	قلعه فتوح	14.5.5
324	قلعه علیمردان	14.5.6
324	قلعه شهاده	14.5.7
325	قلعه قاضی	14.5.8
325	قلعه های بریاد رفته در جنگ با انگلیس	14.5.9
325	مشترکات قزلباشان کابل با همشهریان	14.6
326	مسایل فرهنگی	14.7
327	تکیه خانه	14.7.1
329	سقا خانه	14.7.2
329	زیارتگاهها	14.7.3
331	محله های سنی نشین	14.8
331	مناطق بیرون از دروازه شهر	14.8.1
333	فصل پانزدهم	
333	15 پادشاه گردشی از سدوزایی به بارکزایی	
333	تلاشهای باهوده دوست محمد خان	15.1
334	سقوط پایتخت (کابل)	15.2
335	برکنده شدن پیشاور از پیکر اصلی	15.3
335	دوست محمد زیر بار تقسیمات نمی رود	15.3.1
338	سرتکانی و ناخشنودی از فیصله خانوادگی	15.4
339	قیام سید احمد بریلوی	15.5
340	برخورد شجاع با دوست محمد	15.6
341	تلاش بیهوده امیر دوست محمد	15.7
342	هیأت سیاسی تجارتی انگلیس و فراهم سازی زمینه پیشروی	15.7.1
343	فعالیت های سیاسی اعضای هیأت	15.7.2
345	محاصره هرات	15.8
346	اعلامیه لارد آکلند به اجمال	15.8.1
347	اعلامیه آکلند به تفصیل	15.8.2
351	انگیزه های هجوم انگلیس و بازتاب آن	15.9
351	رقابت های روس و انگلیس	15.9.1
353	حمله دولت قاجاری به تحریک روسها بر هرات	15.9.2
353	روگردانی دوست محمد	15.9.3
354	لارد آکلند در اجرای عملیات پیشروی	15.9.4
354	فرجه شدن روسیه را انگلیس بر نمی تابد	15.9.5
355	غبطه خوری انگلیس بر روابط خراسان و هندوستان	15.9.6

356.....	فصل شانزدهم
356.....	16 هجوم انگلیس
356.....	16.1 شاه شجاع سرگردان در چنگ فرماندار هندوستان
358.....	16.2 کهندل خان و معتمد قزلباش
359.....	16.3 متمم معاهده لاهور در قندهار
360.....	16.4 ناهنجاری اوضاع در کابل و نواحی
362.....	16.4.1 ورود شاه شجاع منحوس به کابل
363.....	16.4.2 بدمستی بیگانگان در قندهار و غزنی
364.....	16.4.3 جابجایی قطعات مهاجم
364.....	16.5 سرخوردگی نفرت میآفریند و نفرت قیام (علل برپاخیزی مردم)
374.....	فصل هفدهم
374.....	17 رستاخیز ملی
374.....	17.1 نقدی بر کتابهای "شیخون افغان" و "افغانستان در قرن نژده"
380.....	17.2 قیام کابل
381.....	17.2.1 پندارهای نادرست خانم سیل
388.....	17.2.2 هنگامه بالاحصار
391.....	17.2.3 آشفته‌گی وضع نظامی
395.....	17.2.4 بازی‌های دوگانه مکناتن
398.....	17.2.5 جواب مدعیات خانم سیل
402.....	17.2.6 سپاه سراسیمه انگلیس و ترک کابل
407.....	17.2.7 یک مرحله بحرانی
407.....	17.3 واقعه سازی
409.....	17.3.1 تازه گر غرور
413.....	فصل هژدهم
413.....	18 فرآز آمدن دوست محمد از تبعید و فرو رفتن در غرقاب
413.....	18.1 افغانستان در دوره دوم امیر دوست محمد خان
414.....	18.1.1 آزاد اندیشی سردار محمد اکبر خان
415.....	18.2 سر شاخ (گلاویز) شدن با انگلیس
416.....	18.3 جنگ کریمیه
418.....	18.3.1 نتایج فعالیتهای برتانیه
419.....	18.4 تسخیر ولایات
419.....	18.4.1 گرفتن قندهار
419.....	18.4.2 تسلط بر فراه شهر قزلباش نشین
420.....	18.4.3 هرات و یار محمد خان
424.....	18.4.3.1 یورش نافرجام ایران بر هرات
426.....	18.4.3.2 یورش بافرجام کابل بر هرات
426.....	18.5 ویژگیهای امیر دوست محمد خان
429.....	فصل نوزدهم
429.....	19 امیر شیر علی خان
429.....	19.1 کرسی نشینی امیر شیر علی خان و سرتکانی برادران
433.....	19.1.1 صحنه دلخراش پیکار قلات

435	برپاخیزی و سرکشی سرداران	19.1.2
436	ظاهرشدن دوباره شیرعلی	19.2
436	صفدرعلی در پاسداری کابل	19.2.1
437	جلوس افضل خان به دستگیری اعظم خان	19.3
438	امارت محمد اعظم	19.3.1
439	بختیاری شیرعلی خان	19.4
441	سید جمال‌الدین افغانی	19.5
445	مسأله سیستان و بلوچستان	19.6
445	در سیستان	19.6.1
448	در بلوچستان	19.6.2
449	کشایش در کار داخل و گرفتاری در روابط خارج	19.7
451	مذاکرات شیرعلی و انگلیس	19.8
451	مذاکرات امباله	19.8.1
453	سید نور محمد شاه و مذاکرات سمله	19.8.2
454	دگرگونی در روش سیاسی انگلیس	19.9
455	رخدادهای برهمزن روابط افغانستان و انگلیس	19.10
460	نوآوری های شیرعلی خان	19.11
462	امیر شیرعلی خان در تنگنا	19.12
465	فصل بیستم	
465	20 امیر محمد یعقوب خان و ایوب خان	
465	یعقوب، رنجور مردی زیر فشار	20.1
467	معاهده گندمک	20.1.1
468	طغیان منجر به شکست و ویرانی بالاحصار	20.1.2
470	مقاومت مرد بدست نامرد برهم خورد!	20.1.3
473	کارزار میوند به سرداری ایوب خان پسر شیرعلی	20.2
474	جمعیت ملا محمد علی قزلباش هراتی از میمنه	20.2.1
476	فصل بیست و یکم	
476	21 سیستان - مکران	
477	در ابتداء گسترش اسلام	21.1
479	سیستان در دوره طاهریان	21.2
480	سیستان در دوره صفاریان	21.3
482	سیستان در دوره سامانیان	21.4
484	خواطر خواهی از شهریار سجستان	21.4.1
486	سیستان در عهد غزنویان	21.5
488	شخصیت های برازنده سیستانی در عهد غزنویان و بعد	21.5.1
492	سیستان در دوره غوری ها، ملوک بامیان و محمد خوارزمشاه	21.6
493	سیستان در اوایل مغل	21.7
494	سیستان در دوره تیمور و تیموریان	21.8
495	سیستان و دو امپراتوری نو پای دیر پای (صفوی و گورکانی هند)	21.9
496	سیستان - مکران، سند و نادر	21.10
496	سیستان مکران در دوره احمد شاه درانی	21.11
498	سیستان و دو رقیب زبردست	21.12

499.....	اهمیت سیستان مکران و ادامه کارهای رقابتی.....	21.13
504.....	فهرست ها	
504.....	فهرست اشخاص.....	
528.....	فهرست اقوام و فرقه ها.....	
536.....	فهرست محل ها.....	
552.....	مآخذ.....	
560.....	سوانح مختصر مؤلف	

چکیده

پیشینه فراموش‌شده و باز عمداً کنار گذاشته شده‌ی قزلباشان در افغانستان، متشکل از سی و دو قبیلهٔ ترکمن و تاجک - دوران یافته در خطهٔ خراسان و عراق عجم (قسماً ایران امروزی) و اناطولی - که در آداب و رسوم و معتقدات و گرایش‌ها غالباً همسو و همسان اند، رسماً در نیمهٔ دوم قرن نهم هجری (پانزدهم م) نام گذاری شده و کارنامه‌های شان چون یک واحد اجتماعی سخت فعال، در بسا از کتاب‌ها درج و ثبت است. حالا جای آن دارد که از پنهان کاری‌های دورهٔ معاصر پرده برداری و فراموش شده‌ها تازه و رو شود.

زنده نگه داشتن فکر هویت ملی در این کتلهٔ سازمان یافته و دیگر واحدهای اجتماعی همسان یک وجبیهٔ ملی است که میتوان در یاری‌رسانی و بازسازی و ملت‌سازی چون وثیقهٔ ملی بکار گرفت.

در آشفته بازار امروز، مایه گرفته از درهم برهمی‌های دیروز و بیشتر از بدمنشی‌های زمامداران کینه‌توز، تبارهای موجود کشور هرکدام سرخورده و رنجور، افسرده و دل‌نگران اند که نتوانسته‌اند در راستای هویت و وفاق ملی استوار و پایدار بمانند. چون شعور ما نسبت به "هویت مستقل وجودی" ضعیف و "شخصیت تاریخی" ما در هالهٔ ابهام باقی مانده است.

بدیهی است که برای رسیدن به تفاهم ملی - سنگ بنای اول اجتماع - اولتر از همه به معارفه و شناسایی نیاز داریم. در سایهٔ شناساییست که میتوان با تفاهم و اطمینان به نشست و برخاست و همکاری و دوستی‌های پر از صدق و صفا و امیدواری در آیندهٔ شگوفا، در سطح ملی بهم برسیم.

این جزوه در لابلای تبیین گوشه‌ای از تاریخ خراسان، عراق عجم و اناطولی بیشتر به گذشته‌های قزلباش و هزاره متمرکز بوده و بر بنای معارفه و شناسایی و نمایاندن کارنامه‌ها و وفاداری‌های آنها استوار است.

در پرس و پال‌های پیهم به ارتباط قزلباشان یک اندازه استکشافات تاریخی رخ نموده که از دید تاریخ نویسان و بزرگان ما پنهان و یا نادیده انگار شده بود. بنا به ادعای محققین زبردست مثل "بارتولد" و "مینورسکی" و "پتروشفسکی" و دیگران، پدران قزلباشان اولادهٔ غزان ترکمان و نشانه‌ای از سلجوقیان بوده‌اند که در این کتاب تا اندازه‌ای روی آن باز شده است. گفته‌هایی در پیوند قزلباش با تصوف و تشیع، وجوه مشترک بین آنها، گرایش ترکمنان "اناطولی" به تشیع نیز از تازه‌های آنست. باری از کارستان امیر تیمور و دمسازی با فراز آمدن قزلباش گپ‌ها دارد.

نویسنده فرض ذمهٔ خود میدانست در راستای هویت خواهی هزاره، کارستان‌های فرهنگی دورهٔ مغلان و ایلخانیان را یاد کرده و از شخصیت‌های مقارن آندوره که رنگ و بوی جهانی یافته‌اند و از

نوات پرورده آن دوره ذکر خیر کند، و نیز از زنان نامی و دوران ساز و قواعد و یاساهای غازان‌خانی که اصلاحات بنیادی در پی داشت، بشکل مقایسوی یادآوری نماید.

کتاب، ده‌ها عنوان روشنگر دیگر را با فصلی پر بار درباره قندهار و جدایی‌طلبی قزلباشان خراسان از ایران و کارنامه‌های سترگ دو قبیله با صلابت پشتون در همین راستا در خود دارد. از بزرگان علمی و ادبی با افتخار یاد آوری شده و بعضاً شرایط اجتماعی و اقتصادی روز، حاشیه‌وار ذکر گردیده است.

شروع جابجایی قزلباش‌ها در کابل همراه بابرشاه و بعداً در طول دوره صفوی‌ها، حضور شان در انتخاب سردار احمد خان درانی به پادشاهی، هم‌رکابی با تیمورشاه درانی از هرات و قندهار بسوی کابل، تراکم سپاه قزلباش در کابل تا جاییکه بر دیگر شهروندان فزونی یافته و اکثریت را بخود گرفته بودند، همکاریهای بیدریغ و صادقانه با سدوزایی و بارکزایی‌ها خاصاً شیرعلی خان از مسایل خواندنی و شاید جالب توجه خواهد بود.

جانفشانی و همنوایی قزلباشان در پروردن انقلاب 1841م، همگامی با دیگر عناصر ملی در طرد انگلیس در لابلای فصل "رستاخیز ملی" آورده شده و در رد تهمتهای خانم سیل انگلیس که خواسته رجال ملی را لجن مال و قزلباش‌ها را دست‌آموز خود وانمود کند، منطقاً "سرشاخ" رفته و به دفاع مستدل پرداخته و وقایع را به تحلیل گرفته است.

شروع کتاب با یادآوری از دوره‌های مختلف زمامداران مسلمان خراسانی بنا یافته و در پایان با فصلی مبسوط در باره سیستان - مکران و ارتباط تنگاتنگ آن با ممالک خراسان شرقی و در دسترس بودن راه بحری مکران و بالاخره رخنه ملل مغرب‌زمین به سند و هند و چین به جدایی سرزمین‌های آباد از پیکره اصلی به روزگار سیاه و بدبختی و بی‌آبی انجامید.

مرور بر این کتاب شاید بتواند خواننده را به نتایج آتی رهنمون گرداند:

- آگاهی کوتاه از جریانات تلخ و شیرین چند سده از گذشته‌ها و شناسایی از نیرنگ‌های مستعمرچیها در قرن‌های اخیر!
- استخلاص و رهایی از مغلظه‌های بر سر راه گذاشته شده در تاریخ افغانستان
- پروردن فکر هویت و وحدت ملی
- رسیدن بمرتب و مرحله شهروندی و آنگاه امکان برخورداری از مواهب و حقوق یکسان
- ستردن شبهه‌های بیگانگی از روی انبوهی از وطنداران و موقع یافتن در برپایی توافق و تساند در بین شان
- تشویق در پردهبرداری از پیشینه تاریخی تبارهاییکه رویهمرفته ملت افغانستان را میسازند.

فرهیختگان دانشمند با دلداری و دلنوازی و رهنمایی‌های خود، ما و دیگر اهل کار را بکار وادارند و روشنگری‌هایی در بارهٔ تبارهای فراموش شده به میان آورند که علقه‌های سگلیده و بگسسته در پرتو "شناسایی‌ها" ان‌شاءالله بهم پیوند خواهند خورد.

وقت آن رسیده که در بارهٔ کتله‌های دیگر مملکت مثل تاجیک‌ها و پشتون‌ها و اوزبک‌ها و ترکمن‌ها و بلوچ‌ها و پشه‌ای‌ها و نورستانی‌ها و ایماق‌ها و غیره پرس و پال‌های بیشتر صورت پذیرد و دفترهایی در پیشینهٔ واقعی هر کدام آنها بدون قدبلندک و برتری‌جویی قبیلوی، تدارک دیده شود.

این تحقیق البته هنوز در اول راه است و بسا چیزها نادیده و ناگفته مانده است. توقع میرود رسالتمندان پرتوان کارنامه‌های گذشتگان از یاد رفته را زیر و رو کرده و نقاب از چهرهٔ زیبا و یا ناصوابشان بردارند. امیدوار است این آرزو بیای شوق صورت انجام بخود بگیرد. یا نصیب!

احمد علی محبی

سوانح مختصر مؤلف

احمد علی محبی در سال 1309 خورشیدی در چنداول کابل به دنیا آمد. الفبای نویسندگی را در اداره نشریات دارالمعلمین‌ها با نشر جریده هفته‌وار آنجا فرا گرفت. بعداً مدتی در ریاست دارالتألیف وزارت معارف تحت نظر داکتر نجم‌الدین انصاری در تصحیح کتب درسی می‌کوشید. در انجمن تاریخ افغانستان در ادامه نویسندگی تحت رهنمایی‌های استادانه‌ی احمد علی کهزاد، اهتمام در نشر مجله آریانا، مراقبت از چاپ کتب انجمن تاریخ، سر و کار همیشگی با تاریخ مملکت و نوشتن فصل سامانیان در تاریخ خراسان و برنده شدن جایزه ابن سینا بود.

بعد برای تکاپوی مخارج خانواده در تلاش معاش بهتر و افزونتر برآمد. ترجمان انگلیسی شد. مدتی در فابریکه جنگلک که روس‌ها به رونق آورده بودند، با سر معلم شوروی در کورس‌های ارتقای سوپه کارگران، بحیث معاون همکار شد. چند سال هم بحیث مدیر پلان فابریکه بکار ادامه داد. مدتی را در کارهای تجارتي و صنعتی که آموزنده بود، گذرانید. در مرکز مشورتي سرمایه گذاری‌های خصوصی داخلی و خارجی با یک تیم بین‌المللی در ایجاد مؤسسات صنعتی خصوصی همکاری کرد. در سال‌های پیش از کودتای سال 1357 خورشیدی بحیث منشی و مشاور در مرکز صنایع خصوصی افغانستان صرف مساعی می‌کرد.

تجربه‌های اندوخته طی سی سال اشتغال در کارهای فرهنگی را در انکشاف و اداره صنعت بکار گرفته، اما از تاریخ پر ماجرای مملکت یک آن جدا نبود. سال‌ها بر این بود که با یافتن فرصت در چگونگی به روی روز آمدن و کارستان‌های قزلباشان در افغانستان آنچه در غبارخانه فراموشی برده شده، بیرون آورده در معرض دید بگذارد. چنین فرصتی در دوران غربت و آوارگی دست داد که این کتاب فرآورده آنست.

در نظر است در بیاض دیگر اسامی رجال برجسته مملکت را که با خواری بسیار - در حدود دوهزار نفر - گرد آورده شده، با کوتاه زندگینامه‌شان ترتیب و تقدیم شود. ذواتیکه اسناد و خاطراتی از زبندگان و بزرگان دارند، میتوانند آنها را بدسترس نویسنده بگذارند تا در زمره رجال و شخصیت‌ها گرفته آیند.